

מלכי ישראל האחרונים פרק ט"ו פסוקים י"ג-ל"א

כיצד הידרדרה ממלכת ישראל בימי הכיבוש האשורי?

כפי שלמדנו, שלטון בית יהוא נמשך חמישה דורות, כפי שניבא אלישע הנביא ליהוא מייסד השושלת "בְּנֵי רִבְעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב' י', ל'). משך המלוכה של מלכי בית יהוא היה הארוך ביותר מבין בתי המלוכה בישראל, והתאפיין ביציבות שלטונית.

זכריה בן ירבעם, האחרון למלכי בית יהוא, מלך על ישראל שישה חודשים ועשה הרע בעיני ה'. מלכותו הסתיימה בקשר שִׁקְשָׁר עליו שָׁלַם בֶּן יִבְטָן, אחד משרי הממלכה, אשר הִרְגוּ לעיני העם ועלה למלוך במקומו (מלכים ב' ט"ו, ח'-י"ב).

כפי שנראה להלן, מימי שלום בן יבש ועד לחורבנה, ממלכת ישראל בשנותיה האחרונות מאופיינת בחוסר יציבות שלטונית שבאה לידי ביטוי בעיקר במרידות וקשרים נגד המלכים. המרידות והקשרים גרמו לכך שלא קמו בתי מלוכה (בן לא המשיך את אביו במלוכה ולא נוצרה שושלת מלוכה, למעט פקחיה בן מנחם שמלך שנתיים בסך הכל). כפי שנראה להלן הפסוקים מתארים רצף מרידות ורצח מלכים בממלכת ישראל שנעשו בידי שרים מקרב הממלכה.

בנוסף, בניגוד לבתי המלוכה הקודמים במלכות ישראל (בית ירבעם, בית אחאב ובית יהוא), שהיה מעורב בהם נביא ה' בייסוד השושלת, מכאן ואילך מתמנים ומתחלפים מלכים ללא מעורבות כזו. חלק מהמלכים מלכו תקופה קצרה בלבד.

ימיה האחרונים של ממלכת ישראל מאופיינים גם בהידרדרות דתית. הכתוב מדגיש שמלכי ישראל לא רק עשו הרע בעיני ה' אלא גם המשיכו את חטאותיו של ירבעם בן נבט. מציאות זו החלישה וערערה את המצב הביטחוני של הממלכה, וכך יכלה האימפריה האשורית המתעצמת לפלוש ביתר קלות לממלכת ישראל. ההשתלטות האשורית על ממלכת ישראל התרחשה בשלבים, ומתוארת בפרקים ט"ו ו-י"ז.

שְׁלֹמֹה בֶּן יִבְיָש מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל - פסוקים י"ג-ט"ו

מלכותו של שלום בן יביש נמשכה חודש בלבד ואף היא, כמו מלכות זכריה, הסתיימה עם רציחתו של המלך בידי מנחם בן גדי שמרד בו ועלה למלוך תחתיו. כפי הנראה גם מנחם בן גדי, שהגיע מהעיר תרצה, היה אחד משרי הממלכה.

מנחם בן גדי מלך ישראל - פסוקים ט"ז-כ"ב

מנחם בן גדי מלך ישראל עשה גם הוא הרע בעיני ה' והמשיך בחטאות ירבעם בן נבט. הכתוב מתאר את אכזריותו של מנחם - הוא לכד את עיר הגבול הארמית תפסח, שעל נהר פרת, שהיתה בעבר בשליטה ישראלית מימי ירבעם בן יואש (דעת מקרא), וכעת לא הסכימה לקבל את מלכות מנחם, המלך הישראלי החדש (רש"י). עם כיבוש העיר הוא הוציא להורג את תושבות העיר ההרות - "אֵת כָּל הַהָרֹתִיָּה בְּקֶזֶ" - "דרך נקמה וביזיון" (רד"ק).

בימיו של מנחם בן גדי, עם עלייתו של פול מלך אשור על ממלכת ישראל, החלה האימפריה האשורית לפגוע בממלכת ישראל (על פי דעת מקרא פול הוא שמו הבלבי של תגלת פלאסר). מנחם הטיל מס על תושבי הממלכה כדי להעלותו למלך אשור, וכך הרחיק את הלחץ האשורי לזמן מה מהאזור.

פְּקַחְיָה בֶּן מְנַחֵם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל - פסוקים כ"ג-כ"ו

אחרי מותו של מנחם בן גדי, עלה פְּקַחְיָה בנו למלוך אחריו, ומלך שנתיים בלבד בעיר הבירה שומרון. מסופר כי פקחיה עשה הרע בעיני ה' ומלכותו הסתיימה עם הירצחו בידי פקח בן רמליהו, שליטו. יחד עימו נרצחו שומריו.

בשונה ממלכי ישראל האחרונים, פקחיה בן מנחם קיבל את מלכותו בירושה מאביו ולא בעקבות קשירת קשר נגדו. לכאורה נוצר בית מלוכה חדש - בית מנחם. מכל מקום הכתוב לא מחשיב זאת לבית מלוכה משום שמלכותו של פקחיה נמשכה זמן קצר ולא היה לו יורש. בנוסף לכך, לא היה נביא שליווה את הקמת בית המלוכה של מנחם ובנו (בשונה מבתי המלוכה הקודמים בישראל - הנביא אחיה השילוני ליווה את הקמת בית ירבעם, אליהו הנביא את בית עמרי ואלישע [ויונה] את בית יהוא).

פְּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל - פסוקים כ"ז-ל"א

פקח בן רמליהו מלך ישראל מלך עשרים שנה וכמלכי ישראל שלפניו, עשה הרע בעיני ה' והמשיך בחטאת ירבעם בן נבט. בימיו של פקח גבר הלחץ האשורי על ממלכת ישראל וגבולות הממלכה הלכו והצטמצמו כיוון שצפון הארץ נכבש בידי האשורים (על פי ספר דברי הימים א' ה', כ"ו - גם השליטה הישראלית בעבר הירדן המזרחי אבדה בידי תגלת פלאסר). זאת ועוד, לראשונה בהיסטוריה של עם ישראל בארצו התרחשה הגליה - תושביה הצפוניים של הממלכה הוגלו לאשור: "בְּיָמַי פָּקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּא תְּגִלַּת פְּלָאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּקַּח אֶת עֵיזָן וְאֶת אֶבֶל בְּיַת מַעֲכָה וְאֶת יָנוּחַ וְאֶת קָדֵשׁ וְאֶת חֲצוֹר וְאֶת הַגְּלֵעָד וְאֶת הַגְּלִילָה כָּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיְגַלֵּם אֲשׁוּרָה" (כ"ט). (לפי הכתוב בדברי הימים ב' ה', כ"ו, הוגלו לאשור גם שבטי עבר הירדן - ראובן, גד וחצי המנשה).

האשורים היו הראשונים שהגלו אוכלוסיות שלמות מקרב עמים שכבשו, והעבירו אותן ממקום למקום, כדי לבסס את כוחה של האימפריה האשורית. ההגליות הביאו להכנעתן של האוכלוסיות הללו תוך כדי החלשת הזהות האתנית והדתית של העמים הנכבשים (עליהם הטעימו חז"ל במסכת סוטה ט' ע"ב שסנחריב בלבל את כל האומות).

מלכותו של פקח בן רמליהו הסתיימה גם היא בקשירת קשר נגדו בידי הושע בן אלה.

הצעת הוראה:

התלמידים יקראו פסוקים י"ג-ל"א בפרק ט"ו, וישלימו את הטבלה:

המלך	תקופת מלוכתו	האם שיין המלך לבית מלוכה?	אופן עלייתו למלוכה	מצבו הרוחני	סופו	מידע נוסף על המלך או על תקופת מלוכתו, כפי שמובא בפסוקים
שלום בן יבש	חודש	לא	תפס את השלטון בהפיכה צבאית	לא ידוע	נרצח בידי מנחם בן גדי לאחר חודש שלטון	
מנחם בן גדי	10 שנים	לא נחשב לבית מלוכה	מרד בשלום בן יביש והרגו	עשה הרע בעיני ה'. המשיך את חטאות ירבעם, חיזק את הקשרים עם אשור תמורת כסף	נפטר באופן טבעי, בנו ירש אותו	נכנע למלך אשור ושילם מס כבד. כך החלה תלות בממלכת אשור
פְּקִיָּה בן מנחם	שנתיים	שושלת בית גדי אך למרות שירש את אביו, לא נחשב לבית מלוכה	ירש את אביו	עשה רע בעיני ה'. ממשיך את חטאות ירבעם, לא ערך תיקונים דתיים	נרצח בידי פקח בן רמליהו	
פקח בן רמליהו	עשרים שנה	לא	מרד בפקחיה והרגו	עשה הרע בעיני ה'. המשיך את חטאות ירבעם, ממלכת ישראל נחלשה תחתיו	נרצח בידי הושע בן אלה	חלק משטחי ישראל נכבשו והוגלו בידי תגלת פלאסר מלך אשור.

לאחר שהתלמידים ישלימו את הטבלה, נבקש לצפות בסרטון המצורף [כאן](#), ולענות על השאלות:

1. תארו את הידרדרות ממלכת ישראל עד ימיו של פקח בן רמליהו, מבחינה דתית ומדינית.
 2. אילו אירועים השפיעו על הידרדרות מצבה של הממלכה?
- נדגיש כי ההידרדרות באה לידי ביטוי מבחינה פנימית בחוסר יציבות שלטונית - מרידות, תקופות מלוכה קצרות ללא בתי מלוכה שנבנים ומתגבשים.
- מבחינת מדינית ממלכת ישראל הלכה ונחלשה כתוצאה מהלחץ האשורי, הן מבחינת היקף השטח (צפון הארץ היה כבר בידי האשורים) והן מבחינה דמוגרפית (תושבי הצפון הישראלים הובלו לגלות).